

1978

L

1741

D. f. 8

XI ~~IIII~~ 27.

2

5

DISSERTATIO INAUGURALIS
AD
CHRISTIANAE DISCIPLINAE PRAECEPTVM
DE PRECANDI OFFICIO
OBSERVATA QVAEDAM POTISSIMVM PRACTICA
CONTINENS

QVAM PRO CAPESSENDIS
SVMMIS IN THEOLOGIA HONORIBVS
ORDINIS THEOLOGORVM HELMSTADIENSIS

IYDICIO SVBIECIT

CONCIONATOR SEMISECVLARIS

LVDOVICVS CHRISTOPHORVS SCHMAHLING
ECCLESIARVM ET SCHOLARVM PER DIOECESIN OSTERAVICENSEM
IN PROVINCIA HALBERSTADIENSI ANTISTES ET PASTOR
PRIMARIVS OSTERAVICENSIS.

HELMSTADII
LITERIS C. G. FLECKEISEN.
MDCCCXXXVIII.

J. P. Matern

ILLVSTRISSIMO AC GENEROSISSIMO VIRO
D O M I N O
EBERH. IVL. GVILIEM. ERN.
DE MASSOW

POTENTISSIMI BORVSSORVM REGIS ADMINISTRO
STATVS INTIMO ATQVE SENATVS ECCLESIASTICI
PER TOTVM REGIS IMPERIVM SVPREMI
MODERATORI CET.

ITEMQVE
VIRIS
PERILLVSTRIBVS AC SVMME VENERANDIS
EIVSDEM SENATVS CONSILIARIS
DE RE PVBLICA SACRA ET LITERARIA MERENTISSIMIS

PATRONIS AC FAVTORIBVS GRATIOSISSIMIS

DISSERTATIO INVAUGURALIS

AD

CHRISTIANAE DISCIPLINAE PRAECEPTUM

DE PRÆCANDI OFFICIO

OBSERVATA QUARDAM POTISSIMUM PRACTICA

CONTINENS

QUAM PRO CÆSARIS

SYNOPSIS IN THEOLOGICA HONORIBUS

ORDINIS THEOLOGORUM HERSTADENSIS

AVG

AVG

AVG

AVG

AVG

AVG

HELMSTADII

ALFREDI O. C. PRÆCANDI

MDCCCXXXIII

Handwritten signatures and scribbles at the bottom of the page.

LIBELLVM HVNC INAVGVRALEM

IMPENSAE SVAE VERI RECTIQVE TVENDI VOLVNTATIS

TESSERAM

RELIGIOSO OBSERVANTIAE SENSU TRADIT

INCOLVMITATEM OMNISQVE GENERIS FELICITATEM

PROSPEROS GRAVISSIMORVM LABORVM SVCCESSVS

AC SPLENDIDA PRAEMIA

PIE APPREGATVR

SVIQVE IPSIVS MEMORIAM BENEVOLAM

DVM PROMERERI VIDEATVR

VERECVND E COMMENDAT

CONCIONATOR SEMISECVLARIS

LVDOVICVS CHRISTOPHORVS SCHMAHLING.

§. I.

Prooemium.

Nusquam gentium, si modo ad aliquem animi virium morumque cultum peruenerant homines, resque terrestres et sua ipsorum fata a Numine aliquo regi cognouerant, inusitata, verum necessaria potius, grauis, honesta et salutaris habita, ideoque et publice et priuatim commendata et frequentata fuit haec Numinis illius profitendi colendique ratio, quae *precibus* fit. Resonabant antiquitus prece cantuque non Christianorum solum aedes sacrae, verum delubra etiam gentium, Iudaeorum synagogae, Muhamedanorum templa, omniumque omnino, quorum nobis quaequam notitia aperta est, populorum inter factorum instituta et religiones priuatas et publicas, quibus adsueta sunt, commune est precandi officium et exercitium ^a). Interim facile intel-

a) Scriptores multos, qui communem hanc terrarum populis consuetudinem describunt, recenset *Cl. Meiners*, Grundriß der Gesch. aller Religionen, cap. XIII. p. 96. Obseruatu digna quaedam super illa re leguntur apud *b. I. A. Cramer*, die Lehre vom Gebet nach der Offenb. u. Vernunft. cap. I. Verum *Matthaei Brouërii de Nidek*, Icti, de populorum veterum et recentiorum adorationibus liber (Amst. 1713.) rem plane non exhaust. De Iudaeorum circa preces disciplina et institutis doctissime scripsit praeter alios *Iq. Godofr. Lakemacher* (quem Osteraicum meum genuerat) in *Obfl. philologg.* P. VII.

intelligitur, neque ad defendendam et laudandam rem ipsam, vel procreandam eius iustam existimationem, neque ad modi, quo peragenda sit, normam stabiliendam, sufficere nobis posse consuetudinis huius vetustatem et communitatem; hoc tantum volumus, tale institutum, quod non ex arbitrio quodam imperantium, legislatorum ac sacerdotum, sed ex libera voluntate et communi quodam sensu generis humani, prognatum, late propagatum et vsquequaque receptum videatur, merito dignum esse, de quo data opportunitate diligentius cogitemus, et de quo, quaenam potissimum ex Christianae disciplinae decretis eius ratio sit, quaeramus. Mihi vero iam nihil aliud propositum est animo, quam communem illam, simplicem et popularem, quam libri nostri sacri et praecipiant et praeceunt, veri summique Dei adorandi rationem, qualem recte mihi intellexisse videor, et qualem per diuturnum vitae meae cursum et quinquaginta muneris ecclesiastici annos usu meo multorumque aliorum hominum experimento spectatam, virtutis, pietatis tranquillitatisque incrementa magna proferre vidi, eam igitur, inquam, hoc loco paullo latius, quam alibi iam a me factum ^{b)}, describere, ab interpretamentis ac dubiis defendere, atque in primis, quam accommodata illa sit communi hominum sensui, intellectui et vsui vitae, et magis adhuc a populi doctoribus in ecclesiis ac scholis accommodari possit, declarare. Nec nouam itaque vel iniustam, fateor, nec impeditam valde, ex intimis doctrinae penetralibus petitam, vel multiplicis lectionis copia illu-

obf. I. De veteribus Christianis, aliud academiae Iuliae decus, *Ioach. Hildebrand*, in Rituali orantium, Helmst. 1696.

b) Briefe an Herrn von Rochow, über die Berichtigungen derselben, p. 46.

strandam, sumsi materiam, ponderosam tamen satis et utilem, atque studiis hisce, quibus vitam viresque meas hucusque consecraui, apprime aptam.

S. II.

Deum apprecari quid sit.

Fieri solet, ut qui de *precibus* precandique officio verba faciunt, de singulari quodam precum genere et argumento, quod nimirum *petitione* seu *flagitatione* constat, vel intelligi velint ipsi, vel ab aliis certe intelligantur; iisdemque fere limitibus circumscripta est Latinae vocis illius, itemque Graecae *προσευχη*, *προσευχεται*, in antiquis scriptoribus c). Verum latius patet notio rei, de qua nobis iam fermo

c) *Precari* tamen, *venerari* et *adorare* saepe ut plane idem significantia usurpantur et secum coniunguntur. Nec tam curiosus ac distinctus circa quaedam verba cognata fuit usus loquendi, quam eum esse vult grammaticorum subtilitas. Donatus: "*Orare* est placidos petere; *obsecrare* iratos rogare: et *obsecrans* est plus quam *orans*, *orans* plus quam *rogans*. *Obiicere* est adiurare, quem rogamus; *supplicamus* aduersis magis vel cum lacrymis." Habent et Iudaei plura vocabula de precibus: כרכה, תפילה, al. de quibus *Lakemacher* l. c. p. 114. Neque Graeci etiam verbis: *προσκυνειν*, *δοξασειν*, *εξουδολογειν*, *επαινειν*, *προσειπειν*, *προσκυνησαι* et *προσευχεται*, *αιπεισθαι*, *δεεισθαι*, *λιισθαι* et aliis promiscue utebantur, sed, ubi non opus erat sollicite distinguere, peculiarem ac finitam singulorum verborum vim negligebant. *Προσκυνειν* tamen in sacris etiam scriptoribus non solet nisi de *venerationis gestu*, genu flexione potissimum, adhiberi. Et sic fere in omnibus linguis, quae vocabula nunc maxime de *veneratione Dei* in consuetudine sunt, ea origine et natura sua aut *externum* aliquem *honoris cultum*, aut *solum petitionem* vel *postulationem* indicant; quae obseruatio

sermo est, ex mente librorum diuinorum et omnis doctrinae Christianae. Sic Paullus apostolus in precibus duas res maxime coniungi vult; primum gratiarum actionem, tum necessitatum, et nostrarum et alienarum, commemorationem ad Deum delatam: ἐν παντι προσευχη και τη δεησει μετα ευχαριστίας τα αίτηματα ἡμῶν γνωρίζεσθαι προς τον Θεον. Phil. IV, 6. Nec tamen id agit hoc loco, vt curate dinumeret partes omnes, quas comprehendit omne hoc pietatis exercendae negotium; apparet saltem, sub illa re, quam synonymis fere vocibus: προσευχη et δεησις, ostendit, tamquam sub genere suo, species plures vel formas esse, quarum nunc solum duas commendat, ευχαριστιαν et αίτηματα. Sed plures eiusmodi formas, et rei natura poscit, et alia librorum sacrorum oracula docent, isti generi subiici posse ac debere, de quibus infra dicemus.

Deum enim precari vel apprecari nihil aliud est, quam versare Deum animo, vel cum Deo conuersari, ita quidem, vt ipsum praesentem tibi habeas, cominus et coram ipse mentis intenta acie adfectuque contuearis. Eodem fere redit, quando in puerili fere institutione preces dicuntur colloquia cum Deo instituta^d); nisi quod, qui sic definiunt, non solum improprie magis loquuntur, sed verborum etiam et alloquiorum, viua voce conceptorum, in adorando Namine neces-

uatio nobis circa primitias hominum, ab animi cultura rudium, de religione notitias lucem quamdam aperire videtur.

d) Ita nuper adhuc b. J. D. Michælis, *Moral.*, p. 220. vbi multa admodum ieiuna, more non suo, profert. — Ceterum illa finitio iam apud Clementem Alex. occurrit. Ἔστιν, inquit, ἐμῶν προς τον Θεον ἡ ευχη: addit tamen: ὡς πολυηροσθηον ἡ πειν, quo non distincte, sed ornate, rem sic describi significat. Strom. lib. VII. p. 722. ed. Sylburg.

necessitatem aliquam postulare videntur, quæ tamen, ex ipsa loquendi consuetudine sacris scriptoribus usitata, nulla est. Sic Hannam, Samuelis matrem, legimus 1 Sam. I, 33. precatam, intimo pectore quidem locutam, labia non movisse. Et caueri satis non potest, ne ipsarum cogitationum, quibus mens occupata præsentem Deo est, verbis edisserendarum negotium ita urgeamus, ut sine illo preces omnino non fieri posse videantur; alioquin facile in erudiendis hominibus vel ignavum illum usum, aut abusum potius, præscriptarum ab aliis formularum precandi, quo fere sonos tantum et voces repetunt, vel preces deblaterant, siue intellectas, siue non intellectas, sustinebimus, vel etiam excusationem neglecti officii, a sermonis inopia petitam, vltro illis præbebitus. Vera summi Numinis προσκλήσις, Christo doctore, ἐν πνεύματι peragitur, Ioh. V, 24. ideoque, uti non tempora destinata, non loca lacrata, non occasiones sollemnes, ita nec verborum poscit apparatus. Quamquam re ita ferente, vel pietatis adfectus viam vocem sua sponte extollet, vel etiam, pluribus ad adorandum Deum congregatis, necessarium erit, ut vel vnus præseat reliquis, vel omnes concinant.

Interim verba sensum animi agitata non inuita sequentur, et pectus, ut Quintilianus ait, faciet disertus, vel, ut ipse Christus, in re quamquam dissimili Matth. XII, 34. ex abundantia cordis lingua loquetur. Hoc igitur ante omnia agant, qui precandi officium aliis commendare atque fructum ex illo certum et magnum promittere cupiunt, ut iustas, certas inuictasque animis illorum notiones de Deo Deique ad homines vniuersos ac singulos respectu inferant. Profecto enim sic non modo materiam bene precandi suppedi-
 B

pre-

precandi excitabunt illis certius, quam si necessitatem, utilitatem iucunditatemque piae huius exercitationis operose praedicauerint, vel formulas precandi aut memoria ediscendas, aut legendas relegendasque praescripserint.

§. III.

Proprius precationis character.

Distinguiamus itaque hoc genus consuetudinis animo cum Deo ineundae ab aliis pietatis exercitiis eo potissimum, quod, Deum precibus nostris adeuntes, ipsum nobis nunc maxime praesentem, nostri memorem ac scientem, rerumque nostrarum spectatorem testemque certissimum et proximum cogitamus. Alia res est, quando vel ex operibus naturae Deum contemplamur, vel oracula eius perpendimus, vel dicentem de religione et pietate doctorem audimus aut legimus; in his enim omnibus non tam Deum ipsum, quam res diuinas, animo versamus, nec tam Deum, quatenus ad nos potissimum pertinet nobisque praest, et quatenus nos ad illum pertinemus ei que subsumus ac praesto sumus, quam quatenus in vniuersum rebus creatis omnibus maior, earumque auctor et gubernator est, animo nostro proponimus. Atque in hac igitur viua praesentis Numinis cogitatione animum, siue admirationis et venerationis, siue gaudii, siue desiderii, siue submissionis sensu adfectum, ab omnibus aliis rebus, quibus circumdamur, auocatum et auersum, extollimus ad ipsum solum, atque in ipso solo desigimus. Multum sane differt hic animi status a fanaticis imaginationibus et ab entheo illo furore, in quem phantasiae ludibria pios etiam homines haud raro abripiunt; nullum enim hic opus phantasiae, pura veritas animo obuerfatur;

fatur; simpliciter et plane intelligentia occupatur; placide et absque omni aestu omnia fiunt.

Iam vero talis quaedam animi ad Deum conuersio, verbis declarata, naturali quodam impulsu in *alloquium* transibit, hoc est, non *de* Deo, vt grammatici loquuntur, in tertia persona, sed *ad* Deum, in persona secunda, vt videntem et audientem, loquemur. Interim hoc neutiquam sic intelligendum est, ac si citra alloquium eiusmodi preces fieri nec possint, nec debeant; dum enim praesentis nosque cominus obseruantis et percipientis Dei notio menti obuersetur, perinde fuerit, vtrum per secundam an tertiam personam oratio erumpat e). In primis vero cauendum est, ne hoc alloqui genus commisceamus cum illa sermonis figura, quam rhetores *apostrophen* vocant, et qua vel personae absentes aut mortuae, vel res etiam inanimae, tamquam praesentes et viuae et auditu praeditae, finguntur et cum adfectu quodam aduocantur. Haec enim apostrophe merum est schema loquendi, meraque fictio per phantasiae vim et audaciam procreata, cuius (vt obiter hoc addam) vsu, vel abusu potius, per antiquos Christianorum homiletas et poetas, nisi orta primum, certe propagata et confirmata est Martyrum et Sanctorum, immo et imaginum, adoratio.

Mul.

e) Ita et iudicat celeb. *Garve*, in epimetris ad *Pailey* Grundsätze der Moral und Politik. Vol. II. p. 540. "*Die Form kann bey der Sache wohl etwas thun. aber nicht alles. Ob ich Gott in der zweyten oder dritten Person anrede, kann nur wenig beytragen, die Ideen seiner Gegenwart bey mir zu verstärken, oder zu schwächen etc.* Interim nemo negabit, animi, Dei praesentis cogitatione iam plenum, proprio quodam impetu ferri in allocutionem, hacque simul vicissim istam cogitationem sustentari magis et confirmari.

B. 2

Multum vero differt ab illo figurati sermonis genere, quo praesentiam personae vel rei imaginamur tantum, propria haec ad Deum, vere praesentem, allocutio, atque cum nulla quaquam, quae cum creaturis instituitur, conuersandi ratione comparari potest; nisi forsitan aliquo modo cum ea, qua vteremur, quando amico post cortinam sedenti amoris, desiderii grataeque mentis sensa explicaremus. Haec igitur est illa praesentissimi Numinis notio, quacum in Psalmis haud raro ad preces accedere vel dicuntur vel iubentur veri Dei cultores. Quando nimirum legimus: *eamus ad faciem Domini cum gratiarum actione* Pf. XCV, 2. vel: *venite in conspectum eius cum cantu* Pf. C, 2. vel: *deprecor faciem tuam ex toto animo*; his et similibus loquendi modis respicitur quidem ad peculiarem aliquam sedem quasi Dei in templo, simul tamen non obscure significatur, hoc in adorando Deo praecipuum esse opus, ut mens nostra illum praesentem videat, ab illo perspici et audiri certum habeat, maiori que honori sibi aestimet hanc audientiam, quam si quis ad summum terrarum regem salutandum admittatur. Huc etiam illud pertinet grauiter et egregie dictum: *qui in Deum intuentur et conflunt, vultus eorum non erubescunt*, non pudore vel metu, quo regis terreni adspectus percellit subiectos, perfunduntur, Pf. XXXIV, 6.

Quum igitur caput rei in eo sit, ut, qui preces mittunt ad Deum, Deum non modo esse, sed adesse etiam, intueri audireque hominum cogitata, optata, consilia, agnoscant, idque intimo corde persuasum habeant, ac profiteantur; ante omnia necessarium erit, ut, qui doctores aliorum esse eosque ad frugiferam hanc pietatis exercitationem amandam instituendamque incitare cupimus, firmam illis fixamque Dei, ut rerum vniuersarum domini, notionem sug-

suggeramus, quam ubique et semper in pectore gestent vol-
 quantque, nec velint vel possint amplius missam facere. Di-
 scant igitur a teneris ex mundi huius aedificio et singularum,
 quae illud constituunt, partium structura, sapientissimis fini-
 bus accommodata, infinitam illam vim, intelligentiam et
 bonitatem Dei contueri, meditari et admirari; quod ut fiat,
 sane non scholarum tricis et subtilitatibus, quae animum
 disturbant magis et confundunt, quam erigunt ac firmant,
 sed assidua tantum sensus communis illius, ad quem vitam
 omnem nostram conformare solemus, exercitatione et sol-
 licitatione opus est. Atque haec illa ipsa notio est, quam
 per vniuersum librorum diuinorum codicem nobis imprimi
 et inculcari videmus, aequae sublimis et magnifica, ac faci-
 lis et perspicua. Tum vero videndum est, ne nostrae insti-
 tutionis alumni acquiescant in solis nominibus istarum per-
 fectionum, quas Deo inesse ex operibus eius cognoscunt,
 ut omnipotentiae, sapientiae, bonitatis, sanctitatis; in quo
 saepe fit, ut nihil praeter sonum verborum cogitent ac pro-
 nuntient homines praesertim non eruditi ac de populo; sed
 rem potius ipsam, generalibus istis nominibus designatam,
 per suas partes diligenter ac saepe illis intuendam ac
 ponderandam dabimus. Porro vero accedere debet praeci-
 pue hoc, ut homo quiuus in summi Numinis cogitatione si-
 mul ad se ipsum, ad res sibi proprias, respicere cogitareque
 adsuecat, semet etiam a Deo haud praeteriri et negligi,
 sed Deo cognitum et carum esse, suas res, negotia sua ab
 illius tota pendere nutu, siquidem is, Paulo docente, *ἡ μα-
 κραν ἀπ' ἐνός ἐκάστῃ ἡμῶν ὑπαρχει*, Act. XVII, 27. Quo praes-
 entiae diuinae sensu intimo hoc potissimum efficietur,
 ut, quod idem vir sanctus eodem loco vocat, velint *ζητεῖν
 καὶ εὐρίσκειν τὸν Κύριον*. Denique vero id agamus, ut facul-
 tatem consequantur hi, quibus nostra disciplina prodesse
 vult,

vult, meditandi et cogitandi, cogitataque certo quodam ordine disponendi; errare enim et vagari incertis finibus, atque per phantasiae quamdam sedulitatem semper ad noua et aliena discurrere, inimicum hoc est, vt omni mentis ad rem aliquam grauem intentioni, ita maxime huic, quae in solum Deum ferri atque in illo tota versari debet. Neque enim hanc mentis agitationem in rebus communi iure ad omnes pertinentibus, quales profecto sunt religionis et pietatis praecepta et instituta, doctorum hominum vniuersam propriam reddamus, et ab illa excludamus reliquos. *Beatum praedicat Dauides hominem, qui lege Iouae delectatur eamque diu noctuque meditatatur*, Pl. I, 2. nec sane hominem doctum ibi, sed de populo quemcumque veri rectique studiosum, intelligit. Patet simul, potissimum ante preces ipsas faciendas animo quasi collecto et tranquillo opus, seu, vt Baco Verulamius dicit, pausam quamdam rerum terrenarum faciendam esse; vnde fit, vt illae preces, quae ab imparatis et omnia alia agitantibus fiunt, v. g. ad mensam, raro cum iusta et attentione et efficacia instituantur f).

§. IV.

Quinque precationis argumenta et genera.

Precibus nostris, generatim sumtis de animi ad Deum praesentem intentione, prouti res fert, *aut* laudamus celebramusque Dei optimi maximi immensas virtutes, *aut* beneficia ab eo accepta percensemus, ei soli tribuimus, nosque illis deuinctos obstrictosque fatemur, *aut* necessitates nostras

f) Acutas quasdam et elegantes de animi habitu, ad precandi officium sua sponte proclui, iustaque methodo illum in aliis prouocandi obseruationes dabit b. *J. A. Ernesti* disp. de disciplina Christiana §. 45. sqq. Opusc. Theol. p. 338. ed. nouiss.

nostras oriundaque inde desideria nostra commemoramus, aut vitiorum et peccatorum nostrorum conscientiam et poenitentiam eloquimur; eorumque veniam poscimus, aut denique consecramus nos ac deuonemus nos Deo, vel vitae sanctitatem et obedientiam legibus diuinis pollicemur. Quinque hinc oriuntur genera precationum, quae lubet his a se inuicem nominibus distinguere, vt primum *adoratio Dei*, secundum *gratiarum actio*, tertium *inuocatio*, quartum *supplicatio*, et quintum denique *precatio votiua* vel *deuotio* nuncupetur. De his vero singulis iam singulatim disputabimus.

Ceterum vix necesse fuerit monere, precum haec genera et posse eodem tempore coniungi et vero etiam singula seorsim fieri, tam in priuato cuiusque, quam in communi plurium et publico etiam Dei cultu; si modo, qui aliis, vel audientibus, vel etiam legentibus, preces praeceunt, quando varia animi sensa simul eloqui et complura precum genera iungere volunt, simplici semper aptoque ordine, sic quidem, vt vna ex altera naturali quodam flumine sequatur sententia, procedant, nec ritu fanaticorum longis abruptisque sermonibus plus taedii ferant, quam incitamenti.

§. V.

I. *Adoratio.*

Adorare, *salutare*, *laudare* et *celebrare* Deos prisci scriptores fere promiscue dixerunt de *reuerentiae* significationibus g). Atqui veri Numinis etiam adorationem nihil aliud esse

- g) *Adorare* aliquem nil aliud est, quam *orare ad eum*, vt *alloqui*, *apprecari*, nec doctiori eget explicatione, quasi sit *ad os* mouere manum, osculari cet. *Salutationis* in re sacra nomen a consuetudine clientum patronos mane salutandi petitum; hinc

esse ponimus, quam precationem, qua reuerentiam, illi debitam animoque nostro impressam, declaramus. Vti autem non honoramus animo quemquam, nisi quem virtutibus excellere videmus; ita summus ei debetur honos, vel reuerentia potius integra et indiuisa Deo, quem infinitis et naturae aeternae, et animi perfectionibus, quidquid rerum creaturarum est, necessario superare agnoscimus. Fontem itaque illius reuerentiae claram viamque diuinæ maiestatis cognitionem esse, ac neminem vere Deum reuereri et adorare posse, nisi qui hanc teneat cognitionem, planissimum est.

Videamus igitur, ne hoc precationis genus praecipiamus, vel formulas laudum diuinarum tradamus illis, qui nondum de suo precari didicerunt, vel rudes adhuc sunt ab illa virtutum diuinarum scientia; alioquin verba incogitata et inania proferent, atque omnis illorum pietas vel in speciem vertetur et pompam, vel in aliquam mechanicam consuetudinem, sensuque carebit et fructu omni. Adhuescant potius antea animum ad supremi Numinis perfectiones cogitandas attollere; neque hoc quidem sic, vt nominatim saltim illas eloqui atque enumerare sciant, sed vt sponte sua intelligant ac probe sentiant vim nominibus, quibus hasce virtutes in doctrina Christiana designamus, subiectam. Nec tam indigent homines de populo profunda notionum istarum vniuersalium indagacione, quam lucida et viua scientia. Adducantur potissimum ad operum Dei magnificorum notitiam et considerationem; contueantur vniuersae naturae opes ac salu-

hinc et proprie de matutinis potissimum adorationibus vsurpatur. Egregie Seneca: Vetemus salutationibus matutinis fungi sacerdotes et foribus adfidere templorum; humana ambitio istis officiis capitur, Epist. 95. Saepe tamen latius patet v. cis huius potestas.

salubritatem in rebus, quae sensibus obuiaae sunt; humani corporis, et potissimum animi, dotes, quibus ad excellentium aliquam vsque maiorem consequendam instructi sumus; prouidentiam, in generis humani et singulorum hominum historia conspicuam; et reliqua omnia, in quibus Deus nobis infinitam potestatem, sapientiam et *Φιλανθρωπιαν* suam patefecit, quo et potissimum pertinent consilia Dei et beneficia in restituenda per Christum salute. Ita sensum non vires et copiam solum celebrandi Deum capient, sed voluntatem etiam ac studium ad reuerentiae suae erga Deum sensus alendos et acuendos adferent, atque intelligent sine dubio, quo frequentius illa omnia meditati fuerint, et quo clarius Dei virtutes perspexerint immensas, eo magis, et suauissimum et dignissimum hominiae negotium esse, Deum admirari, venerari et laudare, quo quidem animus noster supra se ipsum efferatur atque in sublimiorem quasi aliquam imperii diuini prouinciam, ad coelos geniorumque vel angelorum confortia, rapiatur. Et ipse, hac via progrediendo, quam non difficile omnino sit, iuuentutis etiam animos ad laudes Deo ex imo pectore dicendas accendere, non sine gaudio magno saepius expertus fui, quando nimirum absoluta de virtutibus diuinis tractatione catechumenos ad sacrae coenae usum praeparandos exhortabar, iam vt ipsi periculum facerent, captam ex institutione notitiam Dei ac sensus, per illam sibi impressos, suoapte ingenio eloquendi.

Atque ita simul capere mentem ac pondus poterunt tot illustrium, quas in sacro codice deprehendimus, diuinae maiestatis laudationum ac *δοξολογιων*. (Deuter. XXXII. Pl. XIX. XXXIV. LXVI. XCV. CIII. CIV. al. Ies. VI, 6. Ierem. X, 6. Apoc. IV, 11. etc.) Nec sine proprio quodam concentu animi hymnos eius argumenti, cuius est v. c. qui Am-

XVIII

brofianus vulgo vocari solet, voce sua prosequitur. Optandum erat modo, ut materiam hanc, laudes Dei, plures, qui dote et arte poetica pollent, dignissimam putarent, quam ornarent, adeoque ut idem, de quo modo dixi, hymnus, imitatione et accommodatione varia ad complures publici cultus occasiones, ut factum iam nunc est ad nonnullas, magis aptus redderetur.

§. VI.

II. *Gratiarum actio.*

Grates habere alteri est beneficiorum eius memoriam cum gaudii sensu recolere; atque in illo pars est amoris. Amamus enim facile omnes, quos bonos et benivolos nominamus, quamquam haud necessario simul eos tali erga nosmet animo praeditos, vel beneficio quoquam nos ab illis ornatos comperimus; quod si factum fuerit, ex amore nascitur grata mens, quae itaque dici potest amor erga benefactorem. Et quoniam in omni amore, ita etiam in gratiis habendis, quidam est gaudii sensus; qui si abesset, et si locum eius vel torpor, vel dolor adeo, occuparet, omnis beneficiorum recordatio non posset gratiae mentis esse, vel gratiae menti attribui.

Iam vero gratiae mentis est in beneficiorum servanda memoria *primum* hoc, ut lubenter memineras eius, cui bona quaequam accepta fers, qui, quo maior et excellentior est, eo cariora merito sua nobis dona reddit; *deinde*, ut magnitudinem aestimes horum beneficiorum, teque illis vere beatum, tibi probe consultum, iudices; *tum*, ut non debito alicui beneficientis, vel merito alicui tuo ipsius, adscribas isthaec bona, sed liberam voluntatem in illis conferendis, generosum animum, ab omni lucri et gloriae studio alienum, agno-

agnoscas, te vero ipsum vel immerentem, vel indignum tanto amore, existimes; denique ut redames amantem, eiusque amorem propro demereri ac tueri tibi omni, quo possis, studio et obsequio, omnique officiorum genere contendas. Haec omnia quo modo conueniant in mentis, beneficiis multis Deo obstrictae notione, et quomodo applicari debeant ad iustam officii huius descriptionem, facile intelligitur.

Iustam vero diuinae bonitatis et munificentiae agnitionem, et beneficiorum ex illa ad homines redundantium commemorationem, vel tacitam, vel verbis expressam, nullo modo fortius ac facundius commendare poterimus aliis, quam si ante omnia magis magisque illis commonstremus, quam sint felices, atque, ut sua bona norint, eos commonefaciamus. Recognoscenda et perlustranda itaque sunt bona omnia, quae vel tota Deum solum habent auctorem, vel quae per Dei prouidentiam et gubernationem ad vniuersos et singulos proficiscuntur. Neque multum difficultatis hoc habet negotium; dum enim aduersionem circumspicere et per partes vitae et conditionis nostrae ire cogitando, vndique nobis occurrant facile almae illius bonitatis, quae omnibus bene cupit et sapienter prospicit, monumenta: animi corporisque bona, commoda varia et multa, a tempore, a patria, a parentibus, amicis, vel aliis hominibus; quibuscum necessitudine aliqua coniuncti sumus; superata pericula, quae vel nostra, vel aliorum culpa et imprudentia, vel casus fortuiti adduxerant; studiorum, conatum, laborum felix successus, vires adspirante et occasiones praebente Deo cet. Tum vero simul eo intendatur nostra, vel a nobis ipsis aliorum, quibus gratam ingenerare mentem cupimus, cogitandi sollertia, ut videant, se nullo suo merito hisce a

Deo muneribus ornatos esse, nihilo digniores aliis, quibus ea desint, multis adeo quamquam feliciores, minus tamen dignos; perpendant mansuetudinem et indulgentiam Dei in ferendis malefactis suis, benignitatem in auertendis maioris corruptelae ac pertinaciae peccandi periculis, in reuocando ad meliorem frugem et ad saniora consilia animo, in incitamentis et opportunitatibus ad recte sentiendum et agendum. Aestimanda enim inter beneficia diuina potissimum, quae ad animum pertinent, in quibus illa, quae per Christum in nos collata sunt, primum iure suo locum et ardentissimas grates ab homine Christiano sibi vindicant. Ista igitur bona omnis generis, quibus fruimur, Deo a nobis deberi, itemque omnis futurae felicitatis nostrae spem in illo sitam esse, ab illo amari mortales nos, itaque, quidquid accidat nobis, ipso sciente ac regente accidere, nullumque alium habere finem, quam qui ad salutis nostrae incrementum pertingat, hoc, (meam iterum experientiam testor), simplicioribus etiam persuaderi potest, si modo per illam singularia, quibus vita et conditio cuiusque donata est, commoda recensendi et ponderandi rationem, quae maxime populari est captui accommodata, demonstratio progrediatur ^{h)}. Accedat modo

h) Non possum h. l. meam non facere egregiam b. Ernestii de populari ista docendi ratione, quam commendauit, animaduersionem. "Huius viae, inquit, demonstrandae et vna emetiendae indicium fecit *Lutherus* doctoribus populi puerilisque aetatis, si aduertere animum et sequi indicium vellent. Nam in explicatione symboli apostolici, vt vocant, Deum creatorem coeli et terrae sic interpretatur, vt coelum et terram vno verbo attingat creaturarum, in homine haereat enumeretque bona eius, et a natura et a prouidentia; vt velut in rem praesentem adductus homo recognoscat bona sua, quibus, nihil tale meritus,

do et hoc, vt aptis occasiōibus, locis, temporibusque, iisque et statis, et obuiis, vtamur, quibus facile gratiae mentis impulsus aliquis excitari possit, atque vt intelligant nostri, ipso vsu et experimento edocti, non tam esse officium molesta lege aliqua sibi mandatum, Deo gratias habere et agere, quam amoenissimam animi aduersiōnem, repetitum et auctum ac durabilem beneficentiae diuinæ gustatum. Neque sic tandem sermonis copia deerit, vere gratis; cantat enim, qui laetus est, et animi adfectum clara voce excutit. Exempla vero piarum et magnificarum *ἐξομολογησεων* (hoc enim proprium est bibliorum Graecorum de gratiarum actionibus vocabulum) permulta reperimus in psalmis, vt IX. XCII. XCV. XCVI. CIII-CVII. CXXXVI. al.

§. VII.

III. *Inuocatio Dei.* a) *Officium.*

Tertium precatiōnis genus, de quo paullo prolixius agendum videtur, *inuocationem* diximus; preces proprie et strictiori sensu, vel *preces petitorias*, quarum quod argumentum sit et quis proprius character, luculentum est satis. Pertinent enim ad necessitates nostras, quas multas esse et multiplices, quoad viuimus, corporis, vitae, animi, aliorum etiam hominum, quibuscum vario nexu cohaeremus, facile vel paruuli sentiant. Harum igitur necessitatum quando remedia et alleuamenta desideramus, speramus et quaerimus a Deo; inuocamus Deum, seu, quod idem est, inuocatio Dei est beneficiorum eius desiderium et spes, quam ipsi Deo profitemur vel declaramus. Vt autem poscamos Deum beneficia sua, non nisi fide et fiducia in Deum reposita uergeremur;

tus, vtatur et fruatur, eaque cogitatione sensum amoris et gratiae excitet." Diss. de discipl. Christ. l. c. p. 345.

mur; quare vtrumque hoc, confidere Deo, et rogare Deum, tanquam indiscilla ponit Iacobus Apostolus; postulare iubet *ἐν πίστει, μηδεν διακρινόμενον*, hoc est fidente solidoque animo, Ep. I, 6. atque *τὴν ἐύχην τῆς πίστεως* laudat, preces ex fiducia et cum fiducia faciendas, V, 15. Eaedem vero causae, quae nobis et officium et ius tribuunt confidendi Deo, simul impellunt nos ad eum inuocandum. Scimus enim *primum*, Deum perspectam fati habere omnem nostram inopiam, nec egere omnino aliqua illius enarratione; *deinde*, vi praeditum esse et facultate praepotenti, benefaciendi et adiuuandi; *tum*, beneuolentia sua omnes complecti homines, maxime paterno amore probos; *porro*, sapientissimo consilio res nostras curare, ac rectius, quam ipsimet valeamus, nobis prospicere; *denique*, et fidum ac veracem esse, suisque stare promissis, et spem animis nostris a se ipso instam nec posse nec velle fallere.

Verum augetur pondus officii, quando libris diuinis edocti cognoscimus, Deum non modo ius et veniam nobis concessisse, desiderii ipsum nostris adeundi, (vt magna laus est regum, qui liberum ad se aditum ciuibus reddunt, petentibusque aures faciles praebent), sed iussisse etiam et praecepisse. Quis enim ignoret illud: *Inuoca me in tempore angustiae!* (Ps. L, 15.) vel illud: *Petite, quaerite, pulsate!* (Matth. VII, 7.) quid? quod inter grauissima hominum peccata refertur, (Ps. LIII, 5.) *Deum non inuocare*. Atqui talia mandata et sapientissimo prorsus consilio in libris diuinis promulgari, et in hominum, quorum ad pietatem animos conformare cupimus, institutione magno cum fructu vgeri, videt quilibet. Videt enim facile, Deum nolle rogari, tanquam inscium rerum humanarum, ac certiore faciendum; nec ambitiose, vel sui ipsius causa, a multis millibus adiri
ac

ac postulari cupere: sed aequum tamen et iustum esse, quod omnem humanae felicitatis auctorem et statorem agnoscamus Deum et profiteamur, et piaculum contra, illum praeterire ac negligere. Procedit vero simul hoc precum genus ex fiducia, quam Deus iure suo sibi vindicat ab hominibus, quippe qui tot ac tanta potentiae, sapientiae et benignitatis documenta illis dedit, ut igitur illa sine summa iniuria Deo non denegari possit, nec nisi ab illis, qui sibi per omnia sufficere ipsi, suis viribus et suo ingenio nimium tribuere, a Deo velle non pendere, nec quidquam ei acceptum ferre videntur, quod profecto parum abest ab atheismi insania. Nec putauerim gratum esse posse acceptis bonis eum, qui bona haec flagitare repudiauere, quae flagitare citra pudorem et poterat et debebat adeo. Tam itaque egregium illud praeceptum, quo Deum homines rogare iubemur! nec vereri monemur, ille ne precibus innumerorum, toties repetitis, grauetur, vel (quod de fictitiis diis veteres eorum cultores dicere siveuerunt) fatigetur, si quidem potius *ἀδικληπτως* rogari, nos vero adeo perdurare precibus, nec languescere rogando, vult. 1 Theff. V, 17. Rom. XII, 12. Luc. XVIII, 1.

Bene itaque conuenit secum ipso et cum iustis de Dei prouidentia notitiis hoc praeceptum. Neque adeo philosophi prisca, a Christiana fide alieni, vniquam negarunt necessitatem huius officii, nisi hi, qui aut coeco fato res humanas relictas, ut Stoici, aut Deum quidem, vel Deos, sed rerum humanarum plane incuriosos esse, putarent, ut Epicurei i). In primis

vero

- i) Origenis haec iam fuit obseruatio. Ita enim is: *Ὅτι αὐτὸς ὁ λόγος ἐστὶν ἀόρατος, καὶ μὴ τυχῶν ἐπιστημῶν τῶν προϋποκειμένων οὕτως, ὥστε μὴ ποτε εὗρεται εὗρεσθαι, ἐπεὶ ποτε τῶν προνοικῶν παρεδεδεξίμενων καὶ θεῶν ἐπιστημῶν τῶν τοῖς ἄλλοις εὐχῆν μὴ προσίσταται. ἔστι γὰρ τὸ δόγμα ἡτοὶ τῶν παντὶ ἄδυνάτω καὶ τῆν ἔσσαν τὰ θεῶν ἀνεργημένων, ἢ τῶν μετὰ τὸν ἄρατος τὴν θεῶν ἐστὶν.*

πρῶ-

vero Socratici non modo sanae rationi consentaneum, sed liberale etiam ac fructuosum hoc existimarunt pietatis exercitium, et, quomodo recte sit instituendum, bene docuerunt^k). Ex quo vero tempore diuina luce philosophiam collustrauit Christi disciplina, multo clarius intelligi, demonstrarique et necessitas, et utilitas rei, potuit, neque nisi ex male intellectis huius disciplinae placitis originem trahunt istae argutationes, quibus nostro iterum tempore eam nonnulli impugnant.

§. VIII.

b) *Effectus et fructus.*

In primis vero ea, quae de effectu et fructu inuocationis Dei sacra oracula praecipunt, solent a multis vel in dubium vocari, vel in alienos a simplici interpretatione sensus pertrahi. Audire Deum preces hominum, hoc est, admittere et ratas habere, annuere rogatis, eaque ad effectum perdu-

προνοιη δε δυνα αποπερντων. H. e. "Est autem haec tam ignobilis sententia (vanam scilicet rem esse preces) adeoque neminem illustrem virum reperit propugnatorem, ut ne omnino quidem deprehendatur inter illos, qui prouidentiam admittunt deumque rebus praeficiunt vniuersis, quisquam, qui orationem repudiet. Est enim haec sententia vel eorum, qui omnino athei sunt deumque esse negant, aut horum, qui, nomine tantum deum ponunt, prouidentiam vero ei adimunt." Lib. de oratione, cap. V. Opp. T. III. p. 425. ed. Wirceb. Vix tamen veterum scriptorum, qui aduersus hoc Deos rogandi officium data opera infurrexerunt, (ut Maximus Tyrius, Lucianus, Iuuenalis, Persius) quisquam fuerit, qui non magis prauas hominum opiniones et consuetudines in isto negotio, quam rem ipsam, ob oculos habuisse videatur.

k) Vt Plato in secundo Alcibiade; Xenophon in memorab. Socr. L. I. c. 3.

perducere, multis locis, qui partim dogmatum et testimoniorum vim habent, partim exempla rei vere factae offerunt, in sacro codice docemur, v. c. Pf. LXV, 3. Ierem. XXIX, 12. et locis iam supra laudatis, ac sexcentis aliis. Atque hic ille fructus vel solus est, vel praecipuus tamen, quem diuini scriptores petitionibus hominum ad Deum missis pollicentur. Interim distinguunt hodie plerique effectum rei internum s. moralem, et externum seu physicum. Priorem aiunt in animo precantis oriri, ipso precandi actu; posteriorem ad Dei providentiam remittunt, quae, si modo res ferat, precibus annuat. Neque vero iam disputabimus de utilitatibus illis, quas ad effectum illum primi generis referunt, ab ipsa hac animi exercitatione redeuntibus ad precantem; v. c. quod hic renouet apud se pia animi sensa et cogitata, fidem suam confirmet, spem suam alat, solatium capiat, et quae sunt reliqua eius generis. Interim apparet, hos fructus partim esse communes omnium precationis generum, non proprios solum inuocationis, de qua loquimur, partim vero tales, ut nisi, qui inuocat Deum, homo ad preces suas adferat pia illa animi sensa, vix reportare ex illis vel augere admodum possit. Quidquid est, nunc vnice dicam de altero illo inuocationis effectū, quem *exauditionem* vulgo vocant, atque communem sacrae scripturae de illa doctrinam explicare, illustrare atque a falsis quorundam consecutionibus defendere tentabo !).

Du li-

- 1) Exstat elegantissima dissertatio S. Ven. *Nitzschii*, Theologi Vitebergensis: Ratio, qua Christus vsus est in commendando precandi officio, declarata et asserta, 1790. itemque eiusdem programma: Nonnulla ad historiam de vsu religiosae precationis morali, 1790. Quae scripta, si prius mihi innotuissent, lubenter in vsum meum conuertissem.

D

Duplicis generis sunt beneficia cuncta, quae optare precibusque flagitare Deum possunt homines; alia enim pertinent ad vitae nostrae animalis ac terrestris; alia ad animi nostri immortalis felicitatem; illa natura sua externo sensu percipiuntur, haec interno tantum. Primi generis sunt corporis incolumitas, commoda vitae, praesidia, opes ad victum cultumque necessariae, aëris et tempestatis prospera vicissitudo, oriunda inde agrorum fertilitas, operum felix successus, pacis perennitas, liberatio a malis, quae huiusmodi bonis aduersantur, et quae sunt reliqua. Secundi autem, mens sana eiusque virium conseruatio et augmentum, salutaris rerum diuinarum cognitio, virtutum incrementa, animi et conscientiae tranquillitas, peccatorum venia, fides in Iesu Christo ponenda, ciuitas illa coelestis, qua iam in his terris donamur. Absolum et ineptum foret, sperare, nos haec omnino solis precibus consequi, nostra opera nostroque studio superfedere posse, quod esset hominis male feriatum et ignaui, qui sane Deum, vt scriptura loquitur, tentaret et ludibrio haberet. Idem enim, qui precibus adiri vult, in eadem scriptura iussit etiam operam nos dare, vt viis vtamur bonorum suorum consequendorum, agrum colamus, pane nostro vescamur in sudore, animae salutem quaeramus, insectemur coeleste illud regnum, et eluctemur per portam angustam. Interim quia non omnis operarum nostrarum successus a nobis ipsis pendet, sed plurima ad Deum prouidentem redeunt, cuius est, vires, auxilia, occasiones rerum gerendarum suppeditare, impedimenta auertere, omnia ad optatum finem perducere, dubium esse nequit, quin vtrumque hoc beneficiorum genus posci a nobis, ac rite poscentibus tribuere velit.

Iam vero si quis homo suam in nobis fiduciam reponat, et res suas nobis bona fide committat, quia nos bene aduer-

aduersus se animatos, atque omni vi et facultate bene sibi consulendi praeditos esse iudicat, nonne omni studio enitmur, vt spem eius non solum adimpleamus, sed etiam superemus, si bona nobis insit voluntas, animi aequitas et honestae gloriae cupido? Eodem vero animo erga nos esse Deum optimum maximum, docet Christus, infinitaque bonitate iustitia et aequitate, quam eo iam declarat, quod in oratione, exempli causa nobis proposita, *patris* nomine illum compellare iubet, paternoque amore Deum rogata nostra excipere docet, Matth. VII, 9 - 11. Quod si Deus igitur nullam omnino precum nostrarum non rationem haberet, tunc sane nec fides et pietas nostra quidquam apud illum valeret, quam tamen serio postulat, et cui certissimas promissiones adiunxit. Quod Christus nonnumquam aegrotis, ad secundam valetudinem restitutis, dicit: *fides tua te liberauit*, id sine dubio multi iam, qui preces ad Deum fundebant ardentes et deuotas, eiusque tutelam et auxilium inuocabant in angustiis, vsu suo experti, a malis liberati et votorum damnati sunt, eodem saepe temporis momento et inter precandum. Ego certe meo ipsius exemplo ausim id confirmare; vnde preces mihi factas esse fateor medicinae instar, cuius per vitae meae decursum salubritas ita se mihi probauit, eam vt vicissim aliis fidenti animo commendare possim. Quamquam non semper pari modo salutem adferunt efficacissima etiam remedia, quando efficientia eorum vel vitio naturae, vel errore quodam tollitur.

Probe tamen intelligendum est hoc, quod audiat rogata Deus et perficiat; quod si sinistre interpretentur, non mirum est, saepe falli sua spe homines, et votis excidere. Fieri plane non potest, Deus vt omnium hominum desideriiis annuat, et, quaecunque petant ab eo, concedat. Nam vbi

XXVIII

Christus tale quidquam promittit, v. c. Matth. XI, 29. nexus ac finis orationis luculenter ostendit, de praesidiis illum loqui singularibus, quae Apostolis ad doctrinam suam propagandam necessaria futura, et nunquam defutura sunt. Saepe sic vota hominum sibi aduersantur, vt cunctis fati fieri non possit, velut si vtraque pars belligerantium victoriam poscat. Saepe etiam parum recte iudicant homines de rebus, quas sibi expetunt; noxia pro vtilibus, et vtilia pro noxiis reputant, vt in illos cadat, quod Christus dicit Matth. XX, 22. *nescitis, quid petatis*. Inimicus ergo fauor et crudelia forent dona, si, quidquid homines parum prudentes flagitarent, illis concederet Deus m). Igitur hoc, quod Deus annuit hominum precibus, nihil aliud significare potest, quam *primum*, largitur Deus precum causa, quae petuntur, si vere bona, nec vel petentium, vel aliorum saluti, vel finibus Dei contraria sunt, ita quidem, vt, qui rogata accipiunt, ea non accepissent, si non rogassent; *deinde* remuneratur Deus preces et fiduciam precibus comprobata, si non iisdem, quae rogata erant, aliis tamen, et melioribus bonis ac commodis. Et hoc quidem sensu recte dici potest, omnes Deum audire preces, nec vllas plane vanas esse et vacuas fructu.

Neque tamen omnes eodem modo implentur. Sunt enim bona alia ad salutem nostram apprime necessaria, quorum

m) Egregie Iuuenalis, Sat. X, 2. sqq. et 346.

— — Pauci dignoscere possunt

Vera bona; atque illis multum diuersa, remota

Erroris nebula. —

Permites ipsis expendere numinibus, quid

Conueniat nobis, rebusque sit vtile nostris.

Nam pro iucundis aptissima quaeque dabunt dii;

Carior est illis homo, quam sibi. —

rum hominibus recte petentibus conferendorum fidem Deus dedit, v. c. peccata poenitentibus remittere, meriti Christi participes facere, auxilia praeberere ad emendationem mentis Spritu Sancto, solatio adficere tristes, salutem aeternam dare, alia, quae per promissiones diuinas certo expectare licet; quamquam et gradus diuersi harum rerum sint, et tempus, viae et instrumenta ab arbitrio diuino pendeant. Alia minus necessaria sunt, et partem tantum salutis constituunt, terrestria bona, dubia interdum et ambigua, cuiusmodi sunt fanitas, opes et diuitiae, honor et auctoritas, prosperi progressus conatum; alia, quorum vim et effectum praecipue in vniuersam nostram salutem, veram et aeternam illam, perspiciere nobis non datum est. Saepe adeo contraria his bonis mala optabilius sunt successu; saepe morbus hominem ad mentis emendandae studium, indigentia ad laborem compellit, depressa conditio superbiam compefcit. Praetereaque res aduersae multis occasionem praebent exercendi virtutes, quae in secundis locum non habent, patientiam, fiduciam in Deo firmiorem, constantiam, animi aequitatem et mansuetudinem, quae et sanctimoniam nostram augent, et praemiis aeternis a Deo ornantur. In huius itaque generis apprecandis bonis et deprecandis malis desideria nostra diuini Numinis iudicio subiicienda et voluntati eius committenda sunt, quia saepe atrocius punire homines Deus non posset, quam precibus illorum implendis. Neque tamen propterea inanes putandae et negligendae preces; vel indigne ferendum, quod illis Deus non annuat. Nam nec ita morosus est pater hominum Deus, vt nolit rogari nisi ea, quae certissime profutura sint liberis; nec ita durus, vt quidquam vere boni ex mero arbitrio illis neget. Sapientis est, Deum rogare, vt, quae nobis proficiant, largiatur, licet non rogatus, et quae noceant et voluntati eius repugnent,

dene-

XXX

deneget, licet vel maxime flagitatus n). Christus ipse in summa animi afflictione, humi prostratus, et sanguineo fudore perfusus, hunc in modum orauit: Pater! non mea, sed tua fiat voluntas, Matth. XXVI. 39.

§. IX.

c) *Obiectiones quaedam diluuntur.*

In dubium vocauit philosophia multorum hoc, quod diserte tamen docet scriptura sacra, audire atque implere Deum hominum preces, praecipue, quibus terrestria bona appetant, earumque omnino rationem habere. Incongruum et inutile esse aiunt, rogare Deum, vt campos pluuiâ irriget, imbres et aëris intemperiem repellat, largam segeti messem, victoriam armis concedat, vires fracti corporis restituat, et talia plura. Putant enim, haec in satis esse omnia, atque ordine naturae definita, quem precibus mortales mutare non possumus. Mundum fingunt, vt machinam grandem, quam Deus ab origine sua ita semel constituerit, vt mutationes eius ex prima eius constitutione secundum certas naturae leges sequantur. Porro decreta Dei volunt esse immutabilia, quae vt retractentur, preces nostrae haudquaquam sint effecturae.

Enimvero mundum hunc omnino non tam machinae, quam cinitati potius comparandam esse bene constitutae, apparet. In machina enim nihil videmus, quam res inanimas, vt spiras, cylindros, rotas, vectes, cochleas, catenas, libramenta, aliasque corporum formas, quae non propria quadam vi, sed solo nexu et mutua relatione, effectum suum proferunt. In mundo autem reperimus etiam natu-

n) Laudat merito Socrates apud Platonem (Alcib. II.) poetae illud:

Ζευ βασιλευ, τα μετ' εσθλα και ευχομενοις και αιουκτοις
"Αμμι δδου" τα δε δαινα και ευχομενοις απαλαζαι.

naturas animatas, inter quas praecipuae omnium sunt, quae ratione praeditae sunt, vt homines. Iam licet siderum motus, temporum vicissitudines, animalium et plantarum procreatio legibus naturae regantur constantibus et aeternis, permultas tamen mutationes ipsi in orbe terrarum producunt homines pro arbitrio suo, secundum leges psychologicae et morales, quae admodum differunt a physicis et mechanicis. Infinite enim variant terrae formam, aedificia exstruunt, flumina aggeribus coërcent, filuas exstirpant, agros, natura nil nisi lolium et gramina, quando sibi relinquenterentur, producturos, aratro versant, fruges ferre iubent quaslibet, et multiplici labore ac arte naturae faciem nouam proferunt, eamque exornant, quae omnia sane non sunt machinarum opera. Nec vero simile est, alias naturas ratione praeditas, quales angelos vocat et describit sacra scriptura, tamquam ministros Dei in tuendis ac fortunandis hominibus (hoc enim vult illud κληρονομειν σωτηριαν Hebr. II, 14. *fortunari, beneficia consequi*) vel planetarum etiam et reliquorum orbium coelestium incolas, otiosos esse mundi spectatores, quamquam, qua ratione operentur, corpora moueant, et ad vniuersi perfectionem conferant, perspicere non possimus. Vti anima nostra corpus suum mouet absque impulsu et pressu, et vti Deus mundum sola sua voluntate procreauit et regit; ita fieri potest et illud. Et quid vetat, summum Numen vi sua infinita mundo corporeo cooperari, quod factum esse per miracula, historiae sacrae documenta existant? Sed saepe et palam id fieri, parum credibile est, quando facta huius generis sine suo excident, nisi raro perpetrentur, et ad hanc rem apte cum Horatio dicimus: non Deus interfit, nisi dignus vindice nodus incidit. Nostri adhuc aeuo Herscheliu vim planetarum centrifugam, qua circa soles suos rotantur, demonstraui, continuo imminui aethe-

aetheris reactione et resistentia; unde sequitur, illos ad soles suos vsque proprius accedere, tandemque fieri non posse, quin praecipites in eosdem ruant; quare necesse fuerit, Deum operi suo succurrere et labantes naturae vires restaurare. Nec opificis hoc vitium est, vel artis inscitiam aut inopiam virium indicat, quod opus aliquod ab eo elaboratum labefactatur, siquidem omnis materia constantem et immutabilem formam non admittit. Sic horologium summo artificio confectum subinde interuentu et auxilio artis indiget, non culpa auctoris sui, sed quia natura ipsius rei per se poscit, vt rotae denticulatae vsu deterantur, vt vis elastica libramenti motu continuo infringatur, etc.

Quod autem ad decreta Dei pertinet, illa quidem aeterna et immutabilia, non tamen absoluta, dixeris, ratione hominum, libera voluntate praeditorum, quorum in ordinandis fatibus Deum rationem habere modi, quo ipsi hac libertate vtuntur, et bonitas, iustitia ac sapientia Dei, et sacra scriptura credere iubet; alioquin mundi physici gubernatio plane sola esset, nec cum morali arctissime cohaereret. Interim non nostrum negotium est, has subtilitates philosophicas extricare, et in decreta Dei anxie inquirere, sed ita agere, ac si omnia libera essent, et a nobis penderent, quia omnis conatus agendi perit successu felice desperato. Ita igitur in precibus etiam faciendis non tam haec animum cogitatio debet occupare, Deum iam tulisse sententiam, quam haec, velle Deum a nobis precibus rogari, atque illarum in gubernanda fortuna nostra rationem habere; hac enim spe sublata omnis perit pietas, omnis etiam illa utilitas moralis, quam relinquunt precibus hi, qui tollunt omnem alium illarum fructum. Verum rogare Deum bona etiam terrestria, non licere tantum nobis, sed oportere etiam nos, id vel

vnico

vnico, quod Christo dedit in ipsa oratione dominica, praecepto patefieri potest, atque in populari religionis institutione percomode hoc praeceptum ad rem illam declarandam conuertitur. Ita enim orare Deum iubet: τον ἀρτον ἡμῶν τον ἐπισιον δος ἡμῖν σημερον. Horum verborum perquam fructuosa explicatio Lutheri est; v. c. quod panis vocabulum omne genus bonorum terrestrium complectatur, quae vitam hanc reddant commodam; quod panem non suum quisque vnice sibi rogare, sed etiam pro aliis petere, Christus iubeat; cui tamen et hoc addi poterat, quod hoc loco moneamur, vt pane nostro, non alieno, vesci, nostro labore et impendio viuere studeamus, nihiloque minus, dum rogamus Deum, vt nobis praebeat vitae subsidia, cogitemus, labore solo nostro, quantumuis patientissimo, illa non posse quaeri, Deus nō vires conferuet ac gratiose labores nostros fortunet. Verbum ἐπισιος malim vertisset Lutherus *necessarius*, quam *quotidianus*; indicat enim sine dubio, quantum satis est ad hanc vitam sustentandam, et monet, non magnam vim opum ad luxum et ostentationem quaerere, sed in illis, quae ad necessitates nostras pertineant, conquiescere o). Quod autem additur σημερον, sane non ταντολογει, sed docetur, non annum et perennem victum esse rogandum, sed quotidianum, qui sufficiat ad breue tempus, nec, vt alibi praecipit Christus, de die crastino anxie nimis esse cogitandum. Matth. VI, 34. Et quauis fere redeunte messe Deus per ipsam rerum naturam idem illud praeceptum iterat, dum, quantum sufficit ad vitam nostram sustentandam per annum tempus, tantum colligimus, ne nimis securi fimus, sed recordemur, nos

perpe-

o) Hanc et fuisse plerorumque et intelligentiorum antiquae ecclesiae, Graecae potissimum, Patrum interpretationem, disci potest e *Swiceri* thesauro ecclesiast. T. I. p. 1170.

perpetuo pendere a Deo. Atque propterea non improbanda est pia consuetudo, in coetibus etiam publicis rogandi Deum, ut prosperam coeli temperiem agrifibus operis tribuat; adeoque illa in sacris literis commendari videtur, Iac. V, 19. 20.

Est vero illa ipsa oratio Domini nostri, inter alia, quae in sacro codice reperiuntur, piae fidentisque flagitationis Dei exempla, (v. c. Pf. LXXXV. XC. CXVI. CXXI. CXLIII. al.) aptissimum facile et fructuosissimum. Attamen illud, praeter morem vulgatum, paruulis non, nisi probe intellectum et sollicitè illustratum, praeendum atque ediscendum esse putauerim. Nec tam saepe repetendum, quam vulgo fit, ne in usum plane incogitatum abeat, quod fieri solet maxime in cultu Dei per ecclesiam Romanensem recepto, ubi per globulos, vel, uti vocant, rosarium, Deo superstitione adnumerantur, in orbem recurrendo semper, harum precum sexcenties repetitae, ideoque frigidae, compellationes, ne quid dicam de illis Mariae salutationibus, quae alternis adduntur. Verum inter Euangelicos etiam reliquiae quaedam passim inveniuntur pristini istius in cultu Dei mechanismi p).

Tandem ut omnes illi abusus, quibus communis librorum sacrorum de hoc genere precationis disciplina exposita est, et propter quos illa a nonnullis hodie impugnatur, diffluant, virgenda maxime est necessitas animi, non modo attenti ac deuoti, sed probi etiam, integri ac puri, sine quo Deum non ratas habiturum esse preces hominum, et ratio fert, et scriptura sacra docet. Ioh. IX, 31. Iac. V, 16. Pf. CXLV,

p) De prudentiori in sacris publicis usu orationis dominicae monita quaedam egregia dedit b. Döderlein, Erläuterung des Vater Unser, Norimb. 1782.

CXLV, 19. Atque huius praecepti diligenter inculcandi occasiones tum alias multas inuenient et in usum conuer- tent doctores publici, tum maxime commodam, quando aegrotantium lectulis adfident, ubi ego certe experientia mea edoctus sui, quantum tunc valeat serua ad resipiscendum, ad redeundum in gratiam cum Deo prius, quam in tutelam vitae is inuocaretur, adhortatio. Idem tenendum de precationibus coram coetu instituendis, vel belli, vel contagionis tempestate, vel pro messe fertili, atque generatim omnino, quando hominum animi vel desiderio boni alicuius magni, vel mali timore aut praesenti sensu, occupantur. Nam temerariam hominum male feriatorem in solis precibus suis fiduciam lepide iam derisit philosophus ille, qui, nauis uictus, in magna tempestate maleficos nauitas Iouem hospitalem inclamantes, commonescit, nimis ne uocem attollerent suam; alioquin Iouem, illos hic adesse expertum, nauim sine dubio in voraginem demersurum esse. Verbo, omnis haec de expetendis et impetrandis prece beneficii Dei doctrina sic usurpanda est, ut incitamentum fiat et instrumentum vitae hominum Christianorum ad uirtutis normam sancte conformandae.

§. X.

De precatione pro aliis.

Ut pro aliis etiam inuocemus Deum ac deprecemur, Paulus hortatur 1 Tim. II, 1. Non quasi deprecatione nostra meritum illis aliquod conciliare, et gratiam Dei acquirere possimus, id quod numquam diuini scriptores de alio quocumque homine, numquam etiam de angelis vel coelitibus, quantumuis sanctissimis, uerum unice de Iesu Christo, dicunt, quem propterea summum sacerdotem et intercesso-

rem pro salute humana laudat, atque cum pontifice maximo Iudaeorum, festo expiationis die quotannis pro vniuerso populo Deum interpellante, comparat epistola ad Hebraeos. Est autem haec deprecatio nostra pro aliis testimonium amoris erga illos, et perquam dignum, quod coram Deo edamus, simul et frugiferum ad alendum eundem amorem. Christiani enim hominis est, homines primum illos, quibuscum eum vel sanguinis, vel arctioris societatis, vinculo Deus ipse coniunxit, tum vero reliquos omnes amore suo complecti, bene illis aequae, vt sibi, cupere, illorum necessitates pro suis reputare, gaudere de illorum prosperitate, idque precibus etiam suis profiteri sincero animo. Ac Deus nobis ipsis benefacit multifariam, dum aliis; ideoque et pro nobis ipsis petimus, dum pro aliis. Habet igitur haec pia intercessio easdem et regulas et condiciones; ac propterea maxime commendanda est, quod in animum nobis reuocat memoriam ac beneuolentiam illorum, quorum felicitas ad nos ipsos modo quoquam pertinet. Quare in sacris publicis hoc precandi pro aliis, pro priuatis ac ciuibus, pro patria vniuersa, pro magistratibus, institutum, neuiquam negligendum, sed ita peragendum est, vt agnoscant homines, non consuetudinis vel honoris causa illud fieri, sed dignissimum esse homine Christiano et pietatis et humanitatis officium. Quod autem ad intercessionem pro mortuis, eae plane inutiles et superuacaneae esse videntur, et in sacris literis nullo vel mandato vel exemplo probantur. Fatendum tamen, illas in antiqua ecclesia iam a seculo secundo vsitatas fuisse passim q); neque adeo videntur in apologia confessionis-

q) vid. *Ioach. Hildebrandi* primitiuae ecclesiae offertorium pro defunctis. Helmst. 1693.

fectionis Augustanae prorsus reprehendi r). Verum non aliter ille mos excusari potest, quam quatenus est in eo confessio immortalis defunctorum vitae, perpetuaeque nec morte interruptae in illos benevolentiae superstitum. Quando autem vim eandem, quae precibus tribuenda est petitoriis, tribuebant veteres; mox inde orta sunt varia commenta vana et monstrosa, vt purgatorius ignis, indulgentiarum literae, alia.

§. XI.

IV. *Supplicatio.*

Quartum genus precum *supplicationem* vocare libet. Vocabulum enim illud preces euias omnis generis, tum vero potissimum illas indicabat apud veteres Romanos, quae, quum respublica in magno quodam periculo et metu versaretur, vel calamitate quadam premeretur, cum sacrificiis et pompis sollempnibus instituebantur. Quare non inepte videtur illud a nobis transferri posse ad confessionem peccatorum cum significatione poenitentiae coniunctam. Quam haec differat argumento suo a reliquis precationibus, et longe alios eam sensus exprimere, manifestum est. Necessariam autem esse, patet ex locis Prou. XXXVIII, 13. 1 Ioh. I, 8. 9. Commendatur etiam exemplis, Pf. XXXII, 5. Nehem. IX, 2. Matth. III, 6. item psalmis quinque poenitentialibus, et aliis. In primis tamen dignae sunt memoratu parabolae illae,

r) Artic. XII. append. "Quod Pontificii contra nos allegant Patres de *oblationibus pro mortuis*, scimus, veteres loqui de *oratione pro mortuis*, quam nos non prohibemus." Et paucis interiectis: "Epiphanius testatur, Aërium sensisse, quod orationes pro mortuis sint inutiles; id reprehendit; neque nos Aërio patrocinamur."

XXXVIII

lae, quas Christi ore prolatas apud Lucam cap. XV. legimus, et quas publicarum supplicationem diebus praelegere et applicare ad animum audientium dudum consuevit.

Prima igitur pars materiae talium precationum est *confessio* peccati; *καταγνωσιν, ὁμολογησιν, ἑξαγχεσιν* Graecae ecclesiae doctores vocarunt. Atque dignum sane hoc opus est homine, sanctissimum Numen cogitante serio, quam nemo vllus vitis non prematur suis, eorumque conscientia animo non perturbetur. Celari autem et negari coram Deo, animi vitaeque hominum spectatore certissimo et falli nescio, nihil quidquam potest male vel cogitatorum vel factorum, neque vere etiam indulgeri et condonari ab illo, nisi post seriam emendationem, quae fieri nequit, nisi antecedit illa agnitio erroris, et culpae peccando contractae accusatio. Grauiissimi igitur huius et saluberrimi negotii vera ratio frequenter ac seuerè docenda est, et explicanda a concionatoribus. Dicendum in primis de eo, quod nulla spes veniae sit et promissionum diuinarum, quibus facile acquiescunt pigri et leues animi, nisi desistant a peccato; quod ferat quidem clementer ac toleret Deus improbos et immorigeros, amare autem et beare non possit; quod summo iure simul et summa gratia Deus, qui pro arbitrio suo peccantibus poenas infligere et remittere possit, veniae impetrandae conditionem statuatur hanc, ut ad officium suum redeant; et quae alia sunt huius generis. Tum vero etiam praecipienda est illa seueritas in sui ipsorum animaduersione, qua nec ignorare, nec negare, nec excusare culpam suam velint, nec etiam eo absoluerè totum hoc confessionis laborem, ut in vniuersum agnoscant et fateantur se legis diuinae immemores vel peccatores esse aut fuisse, sed qua potissimum in suam quisque et propriam indolem, suam vitam suaque malefacta descen-

descendat, singula curatius perpendat et recenseat. Quae quidem industria non est grata hominibus, praecipue nondum adsuētis, et saepe cogit illos, sibi displicere; tamen docendi sunt, tristitiam ex illa redundantem longe superari magno fructu, quem proferat.

Mos est antiquus confessionis peccatorum coram sacerdote faciendae in ecclesia Romana, isque adeo lege seuera ita sancitus fuit a summis pontificibus, vt negligere illum nefas putetur. Priuatam vocant et auricularem confessionem, eamque intelligunt simul de curata peccatorum, quorum sibi consci sunt et quae nominatim recensere possunt confitentem, enumeratione. Quidquid molestum, et inutile tamen, immo etiam noxium, habebat haec consuetudo, Luthero duce in ecclesiis nostris abrogatum est; relicta tamen confessio priuata, ante sacrae coenae usum coram publico ecclesiae doctore instituenda, ea mente, vt ille partim solatio erigat, partim consilio suo adiuuet, atque ad fidei virtutisque studia excitet confessores. Multis tamen in locis, nostro potissimum aeuo, libertas data est confessionis generalis et publicae, quae omnino magna sua commoda habet. Interim fateor, priuatam illam non omnino contemnendam et abrogandam mihi videri, quia benignam praebet arctioris vinculi inter ecclesiae doctorem et membra iungendi opportunitatem, atque illi promptiorem reddit horum singulorum curam in omnibus, quae ad disciplinam Christianam pertinent. Olim quum in agro adhuc coetui alicui praessem, peculiarem omnium, qui ad sacram coenam accedebant, indicem sollicitate feci, eo consilio, vt nomen suum antea penes me deferentium cuique conuenientia dicere possem; eiusque laboris non exiguum videor fructum tulisse in multis maxime illorum, quos adolescentes ipse ad primum sacramen-

ti eucharistifici usum instruxeram, iterantesque illum ante priuatim, vt recto tramite pergerent ire, commonefeci. Et fenatus prouinciae nostrae ecclesiasticus mea haec instituta probauit, iussitque omnes, qui generali confessione vti vel- lent, iuniores et adultos nomina sua penes me antea profiteri.

Poenitentiae, quae coram Deo declarata altera pars est supplicationis, voce comprehendimus omnes illos ingratos animi sensus, qui ex conscientia culpa iustaque aestimatio- ne nascuntur, pudorem, tristitiam, indignationem, horro- rem, odium ac taedium peccati; *Μετανοειν* aptius Graeci vocant s). Dolet iam natura sua, qui legem iusti honestique a se violatam scit, serioque cogitat et sibi vitio vertit; mul- to grauius, qui in eo simul Dei recordatur, Dei praecepta transiisse, Dei iura violasse, Dei beneficia spreuisse, Deique iudicium et poenas incurrisse perpendit. Neque opus est, vt damnorum et periculorum, ex inique et impie factis oriun- dorum, experientia vel expectatio hunc dolorem prouocet; neque etiam satis hoc est ad iustam ac vere salubrem poeni- tentiam. Interim initium huius fere fit ab imprudentiae il- lius et insipientiae, qua peccando parum commodi et mul- tum damni, gaudium breue et diuturnam tristitiam, vanam glo-

s) Hac enim in voce notio inest sententiae, *postea*, post male fa- cta nimirum, latae, simul et sententiae *mutatae* conuersae et emendatae; duarum enim praepositionum Latinarum, *post* et *trans*, vim explet Graeca haec *μετα*, aliis nominibus vel verbis praefixa. Hinc iam, quam frugifera sit vocis *μετανοειν* potestas biblica, et quam plane inepta ad illam reddendam La- tinorum *Poenitentia*, sensu ecclesiastico potissimum sumta, appa- ret. Melius antiquiores Latini patres *resipiscientiam* vocarunt. Et bene Lactantius, inst. diuin. L. VI. c. 24. "Resipiscit, quem errati piget. qui se ipsum castigat dementiae et confirmat ad rectius viuendum."

gloriam et ignominiam foedam, non libertatem, sed seruitutem, sibi peperit homo, cogitatione. Huic tamen accedere debet, et facile accedit in animis nondum plane perditis; conscientia ingratae mentis aduersum benignissimum Numen, perfidiae, quoties Deum patrem compellauit, vel in sacramentis obedientiam ei iurauit, commissae, veraeque in illum seditionis, grauissima poena (quam mortis et supplicii nomine signat scriptura sacra) merito afficiendae. Quae omnia, serio ponderata, non possunt non moerorem illum vtilem, illam, vt Paullus 2 Cor. VII, 10. vocat, *λυπην κατά Θεου εἰς σωτηρίαν, μετανοίαν ἀμεταμέλητον*, excitare et alere; qua percitus demum hominis animus et ad veniae a Deo impetrandae spem, et ad nouum virtutis studium procliuis esse potest. Haec igitur omnia quauis data occasione religionis doctores vrgeret, et, quam necessaria sint homini, ob oculos ponere debebant, quamquam omnino vanum sit, definire ac poscere certos gradus ac modos, quibus incalefcere animus, moerore impleri, mberoremque suum aut alere aut excutere et lacrymis ostendere debeat. Res enim haec magis niti debet claris viuidisque notionibus, quam adfectibus; et sufficit hoc vnum verumque verae poenitentiae signum, vt peccatum odio habeatur ac damnetur, atque vt sanctiora capiantur proposita ^t). Hos vero precibus declarandos esse respicientiae sensus Dei ipsius causa, nemo dixerit; ad incendendum vero recti studium, ad acuendam curam officii conseruandi, perquam frugifera, per se aequa iusta-

t) Summa acuminis et facundiae vi hoc argumentum persecutus est venerabilis senex, *Spaldingius*, libro quinquies iam typis vulgato: Gedanken über den Werth der Gefühle in dem Christenthum, sect. II.

iustaque est haec supplicatio, atque, vbi serius est poenitentiae sensus, naturali impulsu sponte secutura.

§. XII.

V. *Precatio votiuâ, siue deuotio sui.*

Supereſt quintum denique precationis argumentum, quod conſtat ſponſione obedientiae Deo ab homine danda, ſeu *deuotione* et *conſecratione ſui ipſius* ad illum cultum, quem Deo debet. Non itaque ſermo eſt de votis pro lubitu ſuſceptis, vel de promiſſionibus ex pietate et grato animo, vel adeo cum conditione beneficii alicuius diuini, praestandis, cuius generis plura exempla in ſacris Iudaeorum hitoriis occurrunt; quid ſentiendum de hiſce votis arbitrariis, deque operibus per illa ſuſceptis indebitis et ſupererogatoriis, vt vocant, huius loci non eſt diſquirere. Loquimur enim de debitis Deo votis, de debitorum Deo officiorum ſtipulatione. Atqui debere Deo officia homines nos, vel indoctis id luculenter demonſtrari poteſt ex imperio huius vniuerſi, quod ad ſolum Deum pertinet. Quid autem velit a nobis fieri et quaenam officia ſuſcipi, ſatis declarauit, cum ſenſu recti, nobis inſito, tum vniuerſae naturae noſtrae conſtitutione, denique etiam peculiaribus legatis, maxima ab ipſo auctoritate ornatis et confirmatis, quorum ſummus omnium Ieſus Chriſtus fuit. Interpres legum diuinarum, hiſ viis nobis promulgatarum, eſt ratio noſtra, non legiſlator ipſe. Atque has leges diuinas cuſtodiendi et ſanctè obſeruandi nouam auctamque obligationem per hoc genus precum ſuſcipimus, nouosque voluntati noſtrae ſtimulos addimus. Grauius enim in hiſce precibus recordamur tam ipſorum officiorum noſtrorum, quam cauſarum, quibus ad ea ſeruanda compellimur, ac reſtauramus ipſi Deo fidem noſtram in illis ſeruandis.

fernandis. Quae reuerentiae et pietatis exercitatio sine dubio saluberrima est, atque reliquis nostris precibus merito semper adiungenda.

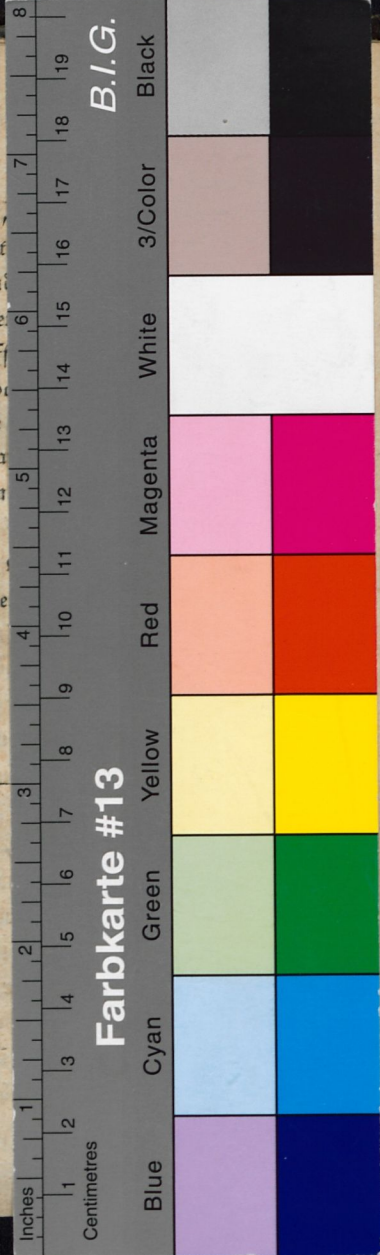
Sunt singularia quaedam instituta, hanc sponsonem magis adhuc sancienti, quae *sacramenta* vocamus Christiani. Nolumus iam veram vim vocabuli huius ἀγασθῶ, quae admodum est disputata, vel ea, quae propria, perpetua et necessaria sint istorum rituum, explorare; hoc vnum dari mihi velim, sacramenta, quae nos quidem vocamus, baptismum nempe et sacram coenam, hoc inter alia habere commune, vt sint sollemnes ac publicae professiones et pollicitationes fidei et officii, seu συνειδησεως ἀγαθης ἐπερωτηματα εἰς Θεου, vt alterutrum, baptismum nempe, ipse Petrus, I. ep. III, 21. vocauit. Conuenit autem haec notio vtrique instituto ex natura, sine et omni apparatu suo; et conuenit huic notioni vox *sacramentum*, quam veteres potissimum de iuramento fidelitatis vsurparunt, quod ciues regi, milites imperatori, dicunt. Atque istam notionem, perspicuam et aptam aequae ac fructuosae, in primis cuperem explicari diligenter et illustrari nouitiis religionis nostrae confessoribus. Liceat mihi, mantissae loco, sententiam meam de sacramenti posterioris institutione ac de formulis istis, quae, tot interpretum explicationibus diuexatae, valde tristes et inueneras controuersias in ecclesia mouerunt, liberaliter exponere. Finita coena sumfisse Christum legimus panem prece consecratum, et discipulis suis porrexisse, dicentem: sumite, edite, hoc est corpus meum datum et fractum pro vobis cet. Duas ergo res exhibebat simul, panem, quem, quia ipsi suis videbant oculis, haud nominat; corpus suum, breui panis instar frangendum, hoc est, morti tradendum. Formulam vero illam: hoc est corpus meum, sensu proprio

non esse interpretandam, liquido putet, quia nemini conuiuarum in mentem venire poterat, sumi et comedi a se visibile illud et carneum corpus Christi. Est itaque locutio metonymica, qua causa pro effectu et medium pro fine ponitur. Corpus Christi significat *sacrificium* eius *expiatorium*, quod Christus ipse indicat eo, quod corpus suum non generatim, sed quatenus frangendum iam vel morti tradendum est, memorat. Atque eodem sensu dicit Petrus I. ep. II, 24. Christum peccata nostra ipsum sursum sustulisse *in corpore suo*, super lignum illud, quasi super altare, cet. Tradit igitur Christus conuiuis suis omnem vim et omnem fructum sacrificii, corpore iuo oblato, remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo, animae salutem. Haec bona omnia iubet discipulos suos *sumere*, id est acceptare firma fide sibi que tribuere, et *comedere*, hoc est frui illis et gaudere; quemadmodum idem sumitur vocabulum Ies. III, 11. Iusti *fructum* actionum suarum *comedent*, et multis aliis in locis. Eadem ratio est, quando Christus vinum prece consecratum porrigit discipulis, dicens: bibite omnes; en *sanguis meus*, et noui quidem testamenti, vel foederis potius (ex antithesi veteris, et victimarum eius) effusus pro multis in remissionem peccatorum: hoc facitote in mei commemorationem. Porrigit ergo, primo vinum, quod praesto erat; deinde sanguinem suum, qui, quid sibi velit, Paullus explicat, Ephes. I, 7. ubi in Christo habere nos redemptionem *per sanguinem* ipsius, docet, itemque Iohannes I. ep. I, 7. *sanguis Iesu Christi*, inquit, ab omni peccato nos puros reddit. Panis igitur et vinum symbola sunt corporis et sanguinis Christi, ei simillima, quibus usus est, ut habeant conuiuae aliquod, quod in sensus incurrat, et rem inuisibilem, nempe piacularis mortis Christi bona, explicet. Duo vero symbola instituit Iesus, et repetita actione fungi iussit, esu et potu, ut res significa-

ta

ta fortius animis imprimeretur et inhaereret. Simplicem hanc interpretationem confirmat et hoc, quod panem praebens et vinum non ait Christus: *ἄρτος ὁ ἀρτος ἐστὶ τὸ σῶμα μου, ἄρτος ὁ αἶνος ἐστὶ τὸ αἶμα μου*, sed *ταυτο, illud*, res illa, quam trado vobis, *ἐστὶ τὸ σῶμα μου, καὶ τὸ αἶμα μου*. Atque sic quidem coniuncta secum sunt signa et signata, et haec quoque in illis praesentia quodam modo dici possunt; de modo tamen huius praesentiae, vtrum fiat per mutationem signi in signatum, an quaedam hic cogitari debeat immanentia vel *ἀδιασπασία*, superfluum plane et vanum erat disputare. Nec locum habiturae fuissent umquam tot feruidae ac diuturnae contentiones, dummodo facilem hanc formularum istarum explanationem, quam et occasio ac tempus, quo Christus illam coenam sacrauit, et natura ipsius instituti, et consuetudo loquendi biblica, commendant, retinuissent interpretes. Ita simul dignitas et grauitas huius sacramenti luculentius perspicitur, quo Christus ipse suis cultoribus omnem promeritorum suorum vim omnemque fructum attribuebat, hodieque adhuc per suos ministros attribuit. Neque iam instar magni tremendique mysterii est tale epulum, sed laetabile folamen et incitamentum insigne ad fidem Christo habendam, et ad mandata eius renouato studio exsequenda.

2

5

DISSERTATIO INAUGURALIS
AD
CHRISTIANAE DISCIPLINAE PRAECEPTVM
DE PRECANDI OFFICIO
OBSERVATA QVAEDAM POTISSIMUM PRACTICA
CONTINENS

QVAM PRO CAPESSENDIS
SVMMS IN THEOLOGIA HONORIBVS
ORDINIS THEOLOGORVM HELMSTADIENSIS

IYDICIO SVBIECIT

CONCIONATOR SEMISECVLARIS

LVDOVICVS CHRISTOPHORVS SCHMAHLING
ECCLESIARVM ET SCHOLARVM PER DIOECESIN OSTERAVICENSEM
IN PROVINCIA HALBERSTADIENSI ANTISTES ET PASTOR
PRIMARIVS OSTERAVICENSIS.

HELMSTADII
LITERIS C. G. FLECKEISEN.

MDCCCXXXVIII.

J. P. Malern